

УДК 599.4 (472.5)

Результати дослідження фауни кажанів (Chiroptera, Mammalia) долини середньої течії Сіверського Дінця як аспект створення нових об'єктів ПЗФ¹

Олександр Кондратенко, Ярослав Петрушенко, Олена Годлевська

Результати дослідження фауни кажанів (Chiroptera, Mammalia) долини середньої течії Сіверського Дінця як аспект створення нових об'єктів ПЗФ. — Кондратенко О., Петрушенко Я., Годлевська О. — Наведено результати дослідження складу фауни кажанів долини Сіверського Дінця на ділянці від НПП «Святі гори» до заплави ліс р. Деркул у 2001 р. Виявлено 11 видів. Подано пропозиції щодо розширення заповідника «Придінцівська заплава» та створення заповідника або національного парку на базі Кременського лісомисливського господарства.

Ключові слова: кажани, фауна, заплавні комплекси, Донець, заповідний фонд.

Results of investigation of bat fauna (Chiroptera, Mammalia) in middle flow of Siversky Donets valley as aspect of creation of new objects of the natural reserve fund. — Kondratenko O., Petrushenko Ya., Godlevska O. — Results of investigation of bat fauna composition of the Siversky Donets valley on the section from National Park «Svyati Gory» to floodplain forest of Derkul river in 2001 are presented. 11 bat species were founded. Propositions for extension of reserve «Prydintsivska zaplava» and foundation of new National park on the territory of Kreminna forestry are given.

Key words: bats, fauna, floodplain habitats, Donets, reserved fund.

Вступ

Дослідження регіональних фаун, безперечно, є важливою складовою теріологічних досліджень. Вивчення кажанів найбільш інтенсивно проводилося в західних та центральних регіонах України та Криму. Територія східних областей України і, зокрема, долини середньої течії Сіверського Дінця, майже не досліджувалася. Спеціальних глибоких, багаторічних досліджень хіроптерокомплексу цього регіону не проводилося. Деякі окремі дані про видовий склад фауни регіону наводяться в загальнофауністичних зведеннях Сомова (1897), Сілантєва (1898), Аверіна (1915), Мигуліна (1938), Абеленцева і Попова (1956), Панченко (1973), Кондратенко (1998). Також є ряд публікацій про знахідки окремих видів в регіоні дослідження та його околицях (Мигулін, 1915; Мигулін, 1928; Влащенко, 1999; Кондратенко, 1999).

Причиною низького рівня знань про фауну регіону є брак фахівців і елементарних технічних засобів для реєстрації кажанів. За сумою всіх попередніх згадок для долини середньої течії Сіверського Дінця (в межах Донецької і Луганської обл.) очікується достовірна наявність 11 видів кажанів (Кондратенко, 1998): *Myotis daubentonii*, *M. mystacinus*, *Plecotus auritus*, *Pipistrellus kuhlii*, *P. nathusii*, *P. pipistrellus*, *Nyctalus noctula*, *N. leisleri*, *N. lasiopterus*, *Vespertilio murinus*, *Eptesicus serotinus*.

¹ Стаття вперше опублікована у «Віснику Луганського університету» в розгорнутому вигляді за авторством Я. Петрушенко, О. Годлевської та І. Загороднюка (2002) і того ж року перевидана у представленому тут вигляді у збірці «Перспективи розвитку Луганщини...» (Луганськ, 2002, с. 20–21). Текст у важких місцях підправлено, виправлено написання видових назв; бібліографія в оригіналі відсутня і відновлена тут для більшості посилань; додано резюме, ключові слова і рубрикацію. — Прим. ред.

Наші нові дані дещо уточнюють цей список і дозволяють оцінити відносну чисельність деяких видів.

Матеріал та методика

Дослідження проведено в заплаві середньої течії Сіверського Дінця на теренах Луганської та південно-східної частини Донецької обл. Хоча в фізико-географічному відношенні регіон знаходиться в межах степової зони і характеризується високим антропогенним навантаженням, однак саме в долині Дінця збереглися заплавні ліси різного типу, з перевагою різновікових дібров з великою кількістю дуплястих дерев.

В період з 26 червня до 7 липня 2001 р. нами проведено лови кажанів павутинною сіткою в семи пунктах: 1) НПП «Святі гори» (околиці м. Слов'яногірськ); 2) окол. оз. Клішня Серебрянського лісництва Кремінського ДЛМГ; 3) заплавної ліс в околицях м. Рубіжне; 4) околиці оз. Боброве біля с. Боброве; 5) заповідник «Придінцівська заплава» (відділення ЛПЗ НАН України); 6) околиці озер Глибоке і Рубіжне в Кіндрашівському зоологічному заказнику; 7) заплавної ліс р. Деркул (околиці ст. Ільєнко-Нова). Після стандартного огляду відловлених тварин відпускали. Паралельно з ловами проводили дистанційні спостереження з використанням ультразвукових детекторів «В-200» (Petersson Electronics AB) шляхом трансектних і точкових спостережень. Для ідентифікації видів на відстані використано керівництво Лімпенса і Рошена (Limpens, Roschen, 1995).

Результати та обговорення

Під час спостережень нами зареєстровано 11 видів кажанів: *Leuconoe daubentonii* (Kuhl, 1817), *L. nattereri* (Kuhl, 1817), *Plecotus auritus* (L., 1758), *Nyctalus leisleri* (Kuhl, 1817), *N. noctula* (Schreber, 1774), *Pipistrellus kuhlii* (Kuhl, 1817), *P. nathusii* (Keys. & Blas., 1839), *P. pipistrellus* (Schreber, 1774), *P. pygmaeus* (Leach, 1825), *Vespertilio murinus* (L., 1758), *Eptesicus serotinus* (Schreber, 1774). З цих видів лише два — вечірниця руда і кажан пізній — зустрічалися часто і в усіх пунктах спостереження, інші види ми реєстрували відносно часто, а деякі види спостерігали лише зрідка.

Найбільша щільність населення кажанів виявилася в НПП «Святі гори»¹ і в заповіднику «Придінцівська заплава», де також спостерігали і найбільшу кількість видів (по 9 видів). Загалом, за проведеними обстеженнями, найбільш чисельним видом виявилася вечірниця руда, яка зареєстрована в усіх пунктах. Лише двічі ми спостерігали вуханя, який є досить рідкісним видом; два види кажанів поповнили список фауни регіону².

Зокрема, на сьогодні визнають існування двійникового для *Pipistrellus pipistrellus* виду — *P. pygmaeus* (Leach, 1875). Останній відрізняється частотним наповненням ехолокаційних сигналів (максимальна амплітуда на частоті 55 кГц). Саме цей вид зареєстровано з використанням ультразвукового детектору і внесено до списку видів кажанів досліджуваного регіону. Знахідка ж «червонокнижного» виду — вйчастої нічниці (*Leuconoe nattereri* Kuhl, 1817) є першою не тільки для долини Сіверського Дінця, але й для Лівобережної України взагалі³.

На фоні степового ландшафту та досить інтенсивного антропогенного освоєння території східних регіонів України долина Сіверського Дінця служить єдиним природним коридором поширення і успішного існування багатьох видів кажанів. Зважаючи на це, варто звернути увагу на перспективність регіону для створення нових об'єктів природно-заповідного фонду Луганщини вищого рівня — заповідників та національних природних парків.

¹ Докладніше про це написано в іншій публікації (Загороднюк та ін., 2002: Вестник зоологии. Том 36, № 6): див. розділ «Теріологічні замітки». — Прим. ред.

² Докладний опис цих знахідок наведено у публікації Я. Петрушенко з кол. (2002). — Прим. ред.

³ Докладніше про це написано в окремій публікації (Годлевская та ін., 2001: Вестник зоологии. Том 35, № 6): див. розділ «Теріологічні замітки». — Прим. ред.

Висновки

Беручи за основу «центри» найбільшого видового різноманіття та щільності населення кажанів, які є найбільш «раритетною» групою серед ссавців і підлягають охороні згідно з Бернською конвенцією (1979), як і місця їх мешкання, *необхідно*:

а) розширити відділення «Придінцівська заплава» ЛПЗ НАН України за рахунок заплавлених лісів Кіндрашівського зоологічного заказника (місцевого значення),

б) створити заповідник або національний природний парк на базі заплавлених лісів, лук, озер та боліт, які знаходяться в користуванні Кременського ДЛІМГ, державного лісомисливського об'єднання «Луганськліс».

Саме в зазначених місцях ми реєстрували найбільшу щільність і видове багатство кажанів серед територій, які не входять до складу ПЗФ Луганської області.

Література

- Абеленцев В. І., Попов Б. М. Ряд рукокрилі, або кажани — Chiroptera // Фауна України. — Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. — Том 1: Ссавці, вип. 1. — С. 229–446.
- Аверин В. Г. Краткий обзор вредных и полезных млекопитающих Харьковской губернии // Бюллетень о вредителях сельского хозяйства и мерах борьбы с ними. — 1915. — № 1. — С. 13–34.
- Загороднюк І. В., Петрушенко Я. В., Кондратенко О. В., Пилипенко Д. В. Видовий склад та чисельність кажанів Національного природного парку «Святі Гори» (східна Україна) // Вестник зоологии. — 2002. — Том 36, № 6. — С. 60.
- Кондратенко А. Фауна рукокрылых Луганской области // Європейська ніч кажанів '98 в Україні: Збірник наукових праць / Під ред. І. Загороднюка. — Київ, 1998. — С. 139–145. — (Праці Теріологічної Школи, Вип. 1).
- Кондратенко О. В. Перша знахідка нетопира середземноморського (*Pipistrellus kuhli*) на Луганщині (Східна Україна) // Вестник зоологии. — 1999. — Том 33, № 3. — С. 96.
- Мигулин О. О. Звірі УРСР (матеріали до фауни). — Київ: Вид-во АН УРСР, 1938. — 426 с.
- Панченко С. Г. Список позвоночных Ворошиловградской области. — Ворошиловград, 1973. — 27 с.
- Петрушенко Я. В., Годлевська О. В., Загороднюк І. В. Дослідження населення кажанів в заплаві Сіверського Донця // Вісник Луганського державного педагогічного університету. Біологічні науки. — 2002. — № 1 (45). — С. 121–124.
- Силантьев А. А. Зоологические исследования и наблюдения 1894–96 годов // Труды экспедиции, снаряженной Лесным департаментом под руководством проф. Докучаева. Научный отдел. — СПб.: Изд-во Лесного департа., 1898. — Том 4, вып. 2. — 180 с.
- Сомов Н. Н. Орнитологическая фауна Харьковской губернии. — Харьков: Типогр. Адольфа Дарре, 1897. — С. 145–154.
- Limpens H., Roschen A. Bestimmung der mitteleuropäischen Fledermausarten anhand ihrer Rufe: Lern- und Übungskassette mit Begleitheft. — BAG Fledermausschutz im Naturschutzbund Deutschland & NABU-Projektgruppe Fledermauserfassung Niedersachsen. — 1995. — 45 p.